

SÁRVÁRI PÁL – JELITAI JÓZSEF: CSERNÁK LÁSZLÓ (1740–1816)

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Néhai Tiszt. Túd. Csernák, vagy Francziásonn Chernac László Úrnak, Számvető rostájáról (1815) és életéről rövid tudósítás¹

Még 1815-dik esztendő eleinn leérkezett hozzánk Magyar Országra, Néhai Tiszteletes Túdós Csernák László Úrnak, a' Philosophia és Orvosi Tudomány Doctorának, és a' Daventriai Lyceumbann a' Philosophia rendes és közönséges Professorának betses munkája, ilyen nevezet alatt; Cribrum Arithmeticum, sive Tabula continens numeros primos a Compositis segregatos occurrentes in serie numerorum ab uni tate progredientium usque ad decies centena millia, et ultra haec ad viginti millia. Numeris per 2, 3, 5. non dividuis adscripti sunt divisores simplices non minimi tantum sed omnino omnes, Confecit Ladislaus Chernac; Pannonius, A. L. M. Philos. et Med Doctor, in almo Lycco Daventriensi Philosophiae Professor. Daventriae sumtibus auctoris. Literis J. H. de Lange Typographi, anno MDCCCXI in 4-to pag. XXI. 1020. Ezen könyvnek az a' tzelja: hogy mind azokat a' Számokat, mellyeket tökéletesenn minden maradék vagy tört szám nélkül el nem oszthatni, mellyeket is a' Máthémátikusok Első számoknak (numeri primi) neveznek, mind pedig azokat is, a' mellyek ugyan nem éppen elsők, de tsak ugyan a' legkönnyebb egyes Osztókkal, úgymint a' Kettővel, Hárommal, és Öttel Oszthatatlanok, az ő lehető minden más osztóikkal egygyütt előadja az egytől fogva szinte az egy millió húsz ezerig. (102000.) Igen nagy hasznát veheti e' szerént ezen könyvnek nagy tört vagy darab számok kissebbítésébenn (reductio ad minores terminos) és mindenféle osztásbann, és mindenütt: valahol a' nagy számokat az ő míves számjaira (Factores) széllyel bontani, hasznos munka. Ugyan is a' mely Osztókat vagy Miveseket előre el látni, sőt kikeresni is kevés idő alatt nem lehetne, itt mind egyszerre készen találhatni. A' könyv neve, számvető Rosta, vagy szita (Cribrum Arithmeticum) Eratostenestől ama Krist. U. e. 200. esztendővel élt nagy híró és tudományú Görög Máthémátikustól költsönözött, a' kinek hasonló tzelú, 's nevű munkája, (kis görög szócska) elveszett, de emlékezete megmaradt. Valamint ugyan is a' Rosta a' búzát az aljától, a' Szita a' Lisztet korpájától elválasztja: úgy ez a' könyv az éppenn oszthatatlan, és a' legkönnyebb osztókkal oszthatatlan, számokat külön választja azoktól, mellyeknek, kettővel, hárommal, vagy öttel lehető Osztásokat egy tekintettel is felvehetni.

Mások is dolgoztak hasonló Számvető Táblákat, nevezetesenn ama Néhai Császári Királyi Túdós Oberster Wéga György (lásd Tabulae Logarithmico trigonometricae, Lipsiae 1797. a' II-dik Darabjábann, az I-től fogva 102000-ig éppenn ezt tselekedte, valamint továbbá az 102000-től fogva a' 400000-ig az éppenn első, vagy oszthatatlan számokat előadta; de még is sok nagy Mathematikusok, a' többek között Lambert és Euler érezték azt, hogy az efféle

---

¹ Forrás: Sárvári Pál: Néhai Tiszt. Túd. Csernák, vagy Francziásonn Chernac László Úrnak, Számvető rostájáról és életéről rövid tudósítás. = Tudományos Gyűjtemény, VI. köt. 1817. pp. 157–160.

táblákat legalább egy Millióig, sőt azonn felül is kellene folytatni. És imé a' mi Édes Hazánkfia', Csernák László Úré az a' ditsesség: hogy ezen nagy, fáradságos és unalmas munkát a' maga költségénn úgy végezte el; hogy sem a' tsinosságra, sem a' hibátlan kiadásra nézve többet kívánni nem lehet. A' Véga és Euler hibáit is, az ő munkájának végénn megláthatni.

Ezen betses munkáról számos Túdós társaságok és közönséges Ujság – levelek tettek ditséretes emlékezetet. Nevezetesenn ama híres Párisi Mathematikus Le Gendre a' Moniteur universel 105-dik számja alatt 1812-dik eszt. a' 414-dik levelenn azt ítélte: hogy ez a' könyv nem tsak ditséretet, hanem háladatosságot is érdemel mind azoktól, valakik a' Mathesis előmenetelébenn, vagy terjedelmébenn gyönyörködnek; továbbá, hogy az igen betses oszlopa a' Tudományok terjedésének, és méltó, hogy az minden valamire való Máthématikai Bibliothékábann mintegy ékességül tartódjon; (Ce grand ouvrage, que Mr. Chernach a fait imprimé à Ses frais, – est un monumet precieux elevé aux sciences: il merite de figurer dans toute bibliotheque mathematique de quelqu' importance). Hasonló ditsérettel emlékeztek arról a' Hollandiai Túdósok) (Het Nationaal Instituut) az Esprit de Journaux nevű Írásokban 1812-dik eszt. Februárius pag. 171., 172.; nem külömbenn a' Hárlemiek különösönn a' magok Ujságábann, (Letter Bode) Nro 37. a. 1872. p. 170–173. Így ítélte a' Németek között ama nagy híré Göttingai Professor Gauss is. Lásd Göttingische Anzeigen 1812., 23. März pg. 477–478.

Nevelheti előttünk ezen ditséretes, és hasznos könyvnek betsét az, hogy annak szerzője született Magyar (Pannonius), és egy újjabb próbája annak, hogy Nemzetünk a' Természet a' legfelsőbb Tudományokra is az alkalmatos elmét meg nem tagadta. Ama híres Gothai Astronomus Báró Zach Ferencz, és a' mi Csernákunk tsak hármann is, hogy most egyebeket elhagassak, már elégséges Tanúi annak, hogy idegen Nemzetek előtt is a' Magyar elme és tudomány, a' tiszteletet megérdemli, 's megérdemelheti ezután is, hogy ha szivesenn igyekezzünk.

Az idegen földönn is, az Északi tenger partjai mellől, a mi kedves Hazánkfiya, Nemzetünk eránt való szeretetét megbizonyította azzal, hogy minden Magyar és Erdély Országi nagyobb oskolákat, a' Catholikusokét és Protestánsokét egyformánn, ezen betses munkájának egy vagy több tsinosann békötött Exemplárjával megjándékozta; nevezetesenn a' Debreczeni Reform. Collégiumnak, és az ott lévő Túdósoknak, mind öszve hetet küldött; így küldött Bétsbe a' Császári Királyi Bibliothékának; a' még akkor életbenn volt híres Astronomus Triésneckernek, a' Császári Bibliotheka Praefectusának, és a' Könyv-Visgáló Uraknak, 's a' t. és ezen betses ajándékoknak széllyel küldését am Nagy Tudományú Grófra, Nagy Méltóságú Erdély országi Cancellárius Széki Teleki Sámuel Ő Excellentiájára bizni bátorzkodott, annak esmeretes kegyességébe méltánn helyheztevénn telyes bizodalrát.

De ezen híres és érdemes Hazánkfiya nintsen többé! Meghólt a' múlt 1816-dik esztendőbenn Május 5-dik napjának estvéjénn, hosszas gyengélkedése után, életének tsak nem éppenn 74-dik esztendejébenn, a' mint ezt tiszteletre méltó Özvegye Slichtenbreé Er'sebet Aszszony szomorú tudósításából méltó fájdalommal megértettük, még pedig édes Hazája, és Hazájábann lévő Attyafiai, 's a' Tudományok ott lévő folyamatja eránt való kegyes megemlékezéssel hólt meg. Az Édes Attya volt Csernák György, lakott Veszprém Vármegyébenn, nevezetesenn Pápánn, a' Tekintetes Vármegyétől Jurassorsággal megtiszteltetvénn. Édes Anyya volt Horváth Kotsi Ersébet Györből való, ki is Férjhez menése előtt amaz utólsó Erdélyi Fejedelem Apafi Mihály özvegye, Bethlen Katalin Udvarábann lakott. Ezen Nemes Szülék gondossága által helyes neveltetése jókor elkezdődvénn: már 13 esztendő korábann 1755-benn 24. Apr. a' Debreczeni Ref. Collégiumbann az úgy nevezett Deákok közzé bévevödött (subscript legibus) és négy esztendővel azután (15 Sept, 1759) Bibliothéka Custosságot; 1762 Juniusbann Vice Bibliothecáriusságot, 1763-bann (25. Martii) a' Rhetorikábann Praeceptorságot, 1764-benn a' revelata Theológiábann Praesességet; 1765-benn (22. Mart.) a' Metaphysicábann Praesességet, végre 1766-bann (8. Mart.) Seniorságot

érdemlett, és nagy dicsőréttel viselt: Innen a' külső Országi Fő Oskolákba, nevezetesenn Hollandiábann annyira nevelte tudományát, hogy a' Philosophiábann és az Orvosi Tudománybann Doctori grádust nyert, és a' Daventriai nevezetes Oskolábann (Lyceum) a' Philosophia tanítására meghívódott, mely hivatalát közönséges nagy kedvességgel és megtiszteltetéssel egész élete fogytaig folytatta, és az idegen Nemzetek között is Nemzete diszére, 's hasznára élt.

Sárvári Pál

*

Csernák László²

Dávid Lajos a debreceni Tisza István Tudományos Társaságban tartott székfoglaló előadásában³ méltatta a debreceni régi matematikusokat. Közülük Csernák László, minden idők egyik legjobb számtáblázatának készítője, a debreceni Kollégium kitűnő deákja volt és nem rajta múlt, hogy nem mint debreceni professzor élte le életét. Az ő alakjának és munkásságának rajzát szolgálják e soraim. Adataim egy részét maga Csernák László adja Teleki Sámuel grófhoz írt két latin nyelvű (birtokomban lévő) levelében, amelyet e vázlat végén talál az olvasó. Debreceni adataim Csikesz Sándor, Dávid Lajos és Jakucs István szívességének köszönöm. Külföldi adataim szerzője E. J. Dijksterhuis, a leideni egyetem matematikatörténész magántanára.

Az első levél toldaléka szerint Csernák László utazás közben született 1740. szeptember 1-én Felső-Kamond és Pápa közt. Keserűen jegyzi meg levelében: „Ecce me hominem, a primo natali momento peregrinum.” Apja: Csernák György, Veszprém megyei táblabíró. Anyja: Horváth Kocsy Erzsébet egy ideig Apafi Mihály özvegyének, Bethlen Katalin fejedelemasszonynak udvarában élt. Maga is özvegyesre jutva, Debrecenbe küldi 13 éves fiát, aki az ottani Kollégiumban „1755. 24 Apr. subscripsit legibus, 15. Sept. 1759 Bibliothékai Custos, 1762. Jun Vice Bibliothecarius, 1763. 25 Martii a' Rhetorikábann Praeceptor, 1764-ben a' revelata Theológiában Praeses, 1765 22. Mart. a' Metaphysicábann Praeses, 1766 8. Mart. Senior.”⁴ Tanulmányainak folytatására külföldre készül. Debrecen város notáriusa: Domokos Lajos 1766. január 30-án kelt bizonyítványával igazolja: „Ladislau Csernák, spatio undecim annorum, quod jam in dicto Collegio exegit, ex privata puerorum atque adolescentum institutione, & ad nonnullas Disciplinas manuductione, Servitio item Classici Praeceptoris, aliisque Scholasticis functionibus, acquisisse Florenos Rhenenses Tercentos.”⁵ Ezt a bizonyítványt mellékelte Nagy István udvari ágens⁶ a latin nyelvű kérvényhez, amelyet Csernák László és négy más református teológus⁷ nevében nyújtott be. A kérvényhez csatolt kimutatásban Csernák rovatába két kifogást jegyeztek be: „1° unde sit? n[on] exponitur 2° Conditio n[on] declaratur.” A felgyülemllett kérések elintézése csoportokban történt. Nem Mária Terézia, hanem fia: József rendeli el Bécsben 1767. június 19-én, hogy „Ladislao Csernák,, és 20 más folyamodónak „ad unius Anni spatium Literae

² Forrás: Jelitai József: Csernák László. = Különlenyomat a Debreceni Szemle, 1937. július–szeptember 7–8. számából. pp. 1–5.

³ 1927. május 10-én: a II. (orvos-természettudományi) osztály munkái. II. 35–56.

⁴ Sárvári Pál (1765–1846), debreceni professzor Csernák-életrajzából kiemelt adatok. (In: Tudományos Gyűjtemény, 1817. VI. p. 160).

⁵ Az Országos Levéltár helytartótanácsai osztályában. Acta Studiosorum A catholicorum. 20. 8. bris 1766.

⁶ Már 1727 óta állandósult, hogy a kancellária magánemberek iratait csak a Bécsben tartózkodó, bizonyos jogászai képzettséggel bíró „agensektől” vehette át, mégpedig tekintettel arra, hogy az udvari körökben nem tudtak magyarul, lehetőleg csak latin nyelven. (Hóman–Szekfü: Magyar történet. VI. 109.)

⁷ Bertha János, a tengődi (Tolna m.) pap fia, a magaszerezte 300 német forinton kívül rokonaitól is kapott 100-at. Zürichbe készült. A másik három: Pap István (Bázel), Soos János (Bern), Székely Péter (Franequera).

Passuales extradentur”. A helytartótanács 1768. május 13-án Csernákéval együtt összesen 23 külföldön tanuló magyar református teológus kérését terjeszti elő egy évi meghosszabbításért. Mária Terézia 1768. június 17-én megengedi, hogy „Ladislaos Csernák, „petita ad Unum Annum iterim emanendi Facultas admittatur.”⁸ Az Országos Levéltárban folytatólag 1776-ig átnéztem az összes tanuló-iratokat, de Csernákra több adatot nem találtam.⁹

Az első engedély és a meghosszabbítás is Zürichre szól. Maga Csernák kérte így. Közben (1766) édesanyja meghalt és kamondi nemesi birtokából kiforgatták. A groningeni egyetem évkönyveiben megjelent Csernák-életrajz¹⁰ szerint 1767-ben Bécsben Francius-tól fizikát hallgatott, 1768-ban a bázeli és turini egyetemet látogatta. Utrechtben egy évig maradt; tanárai: J. D. Hahn (fizika, kémia), J. F. Hennert (filozófia, matematika). E. J. Dijksterhuis kutatásai szerint 1768-ban az utrechti Stipendium Bernardium¹¹ egyik élvezője „Ladislaus Csernak,„. Neve nem fordul elő az Album Academicum-ban; a hittudományi kar összes ügyiratai hiányoznak erre az időszakra. Legtovább Groningenben tanult. Előbb említett életrajza négy professzorát is megnevezi: A. Brugmans (filozófia és matematika), F. A. Widder, D. van de Wijnpersse és P. Camper (orvosi tudomány). Három értekezése jelent meg Groningenben. Az első 1771-ben: ’De Theoriâ Electricitatis Franklini, in explicando experimento Leidensi cum dubiis eandem non mediocriter infirmantibus’. A másodikkal orvosdoktori címét szerezte meg 1773. augusztus 25-én: ’De respiratione volucrum’. Camper felfogását védi: „respirationem avium etiam per ossa cava humeri, femorum, et ipsius trunci exerceri,” (2). Egyik vita-tétele: ’X. Natrum Hungariae, vel alcali fossile, non differt a nitro veterum’. (20). A harmadikkal bölcsészettudományi doktorátust tett 1775. július 19-én: ’De aqua, intra aquam ferventem, non ebulliente’. Neve nemcsak két doktori értekezésén, de később is mindenütt „Ladislaus Chernak, Pannonius” alakban szerepel.

Már nyolc éve volt távol hazájától a debreceni reménységeiben úgy látszik csalódott Csernák László, amikor a deventeri¹² Athenaeum 1775-ben meghívta a filozófia és a matematika professzorául. Ez az Athenaeum öt fakultású Gymnasium Illustre; a város alapította részben Anna van Twickelo, nemes özvegy és fia: Balthazar Boedeker hagyatékából.¹³ Csernák idejében már csak két professzora volt. Csernák a következő tárgyakat tanította: Euklides geometriája, fizika Musschenbroek után, metafizika Engelhard vagy Scheffer szerint, Hydrostatica, Trigonometria plana et sphaerica (Hennert utrechti professzor nyomán), Physiologia et psychologia, Logica (Baumeister), Principia Philosophica, Jus naturale (Pufendorf, Grotius), De jure belli ac pacis, Theologia naturalis, Cosmographia (Lulofs), Astronomia. Különösen a kísérletezésben való ügyességét dicsérik. Fizetése 1000 ft; 1816-ban megállapított nyugdíja 600 ft. Székfoglaló beszédét: ’De libertate philosophandi in licentiam non vertanda’, 1776. február 27-én tartotta. Rektori tisztét 1779. november 17-én foglalta el: ’De cognitione in meris vocibus consistente, rerum vacua’ kezdetű értekezésével.

⁸ A 23 meghosszabbítás megoszlása: Jéna (10), Tübinga (7), Utrecht (2), Zürich (2), Bazel (1), Groningen (1). Ugyanakkor 20-an kapnak engedélyt első évre.

⁹ A 113 magyar deák, akinél följegyeztem, összesen 19 külföldi egyetemet látogatott. Legnagyobb számmal szerepelnek: Basel (23), Franekera (23), Wittenberga (14), Jéna (11), Halle (8).

¹⁰ Jacob Verbug: Levens bericht van Ladislaus Chernac. Annales Academiae Groninganae. 1816–1817. Tartalmát E. J. Dijksterhuis közölte velem német fordításban. Egy folyóiratban is megjelent: Algemeene Konst – en Letter – Bode (Bote für Kunst und Literatur) 1817. II. 211–217. Írója: Verbug, a keleti nyelvek professzora Deventer-ben 1805-től 1854-ig.

¹¹ Évi 300 ft. Alsó-Pfalz és Magyarország teológusai részére alapította Daniel Bernard 1761-ben.

¹² Deventer (Daventria), az északról az Alsó-Rajnába ömlő Ijsel jobb partján fekvő város, jelenleg 40 ezer lakossal. Gerhardus Magnus a 14. század végén itt alapította a Jeromosok társulatát, amelyhez Kempis Tamás is tartozott.

¹³ E. J. Dijksterhuis adatai. Forrás (a következőkre is): J. C. van Slee. De Illustre School te Deventer (1630–1878). Hare geschiedenis, hoogleeraren en studenten, met bijvoeging van het Album Studiosorum, ’s Gravenhage (Martinus Nijhoff) 1916.

Ezt a méltóságot 1782. november 21-én adta át Terpstra professzornak: 'De Physiognomia veterum ac recentiorum, deque factis et pretio hujus artis', című beszédével.

A sárospataki főiskola 1781-ben meghívta, de nem a filozófia, hanem a történelem tanárául.¹⁴ Ez volt az egyik oka annak, hogy nem fogadta el a meghívást, a másik ok: külföldi házassága. Felesége az igen jómódú Schlichtenbree családból való Elsabe¹⁵ nem akart elszakadni szülőföldjétől. Csernák László boldog házaseletet¹⁶ élt. Gyermekek nem maradt. Érdekes, hogy Christian Schlichenbree és Anna Helena Degerius 1789. szeptember 23-án Deventerben született fiát Ladislaus Chernac névre keresztelték. A tőle származó ágbeliek a Chernac-Schlichtenbree nevet vették föl.

Találtam adatot Csernák göttingai tartózkodására is. Az ott tanuló Teleki László gróf emlékkönyvének¹⁷ 44. lapján ez áll: „Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas. His paucis memoriam sui commendat Illustrissimo Comiti Ladislao Teleki, Ladislaus Cernak, Pannonius, in Illustri Gymnasio, quod Daventriae est, Philosophiae Professor. Gottingae die 14 Jul. 1785.”

A groningeri egyetem Curatoriuma 1789. december 31-én a filozófia tanszékére első helyen Csernák Lászlót jelölte.¹⁸ Miután ő és a második helyen jelölt Heimert nem fogadta el a meghívást, a harmadik helyen szereplő de la Faille¹⁹ foglalta el ezt az állást. A sorsával elégedett Csernákra talán jobb, hogy így történt. Megmaradó kevés szabadidejében, a kisebb városban nyugodtabban dolgozhatott élete főművén.

Csernák László munkásságának koronája az egész számok törzstényezőkre való fölbontását megadó nagy táblázata. Az első, amely egymillió túlra (1.020.000) jut. Szerkezete, megbízhatósága, kiállítása máig is mintaszerű. 'Cribrum arithmeticum' címen jelent meg 1811-ben Deventerben saját költségén. Ára jobb írópapíron 12.5, közönséges papíron 11 ft volt. A nyomtató J. H. Lange deventeri cég írásai közt már nincs adat reá vonatkozólag, de E. J. Dijksterhuis szerint nem valószínű, hogy a jómódú Schlichtenbree kereskedő-család fedezte a kiadás költségeit. A könyv minden oldalán egy ezres számköz egész számainak fölbontását találjuk, a 2, 3 és 5-tel oszthatók kivételével. Például a 628. oldalon öt oszlopban álló számok közül az első 627 001 és az utolsó 627 997. Miután 2, 3 és 5-tel oszthatók hiányoznak, a számuk nem ezer, hanem csak 265. Közülük 69 törzs és 196 összetett szám. Utóbbiak egyikének fölbontása:

$$627\,991 = 7 \cdot 13 \cdot 67 \cdot 103.$$

Az egyenlő tényezők is mind külön ki vannak írva, pl. a 824. oldalon:

$$823\,543 = 7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7.$$

A munka előszavában a szerző így jellemzi többi közt eljárását:

„Postquam opus ad finem perduxeram, illud denuo ad calculum revocavi, non semel, sed iterum ac tertium; labore sane non exiguo, nec mensium, sed annorum. Jamque illud non timide confirmare ausim, ex numeris primis facile aliquem esse a me praetermissum.”²⁰

¹⁴ Magyar Hírmondó, 1782. p. 479.

¹⁵ Deventerben keresztelték 1752. március 14-én Elsebe névre. Szülei: Gerhard Schlichtenbree és Catharina Ribbius.

¹⁶ Deventerben 1777. augusztus 21-én kihirdetett házasságát Epe faluban (Gelderland) kötötték meg 1777. szeptember 9-én.

¹⁷ MTA Kézirattára. Tört. (Napló). 8-r. 1.

¹⁸ Secretaris van het college van Curatoren der Rijks-Universiteit te Groningen. Az 1935. szeptember 5-én kelt értesítés német fordítását E. J. Dijksterhuisnak köszönöm.

¹⁹ J. B. de la Faille (1757–1823) a groningeri egyetemen 1790-től A. Brugmans utóda.

²⁰ Ladislaus Cernak: Cribrum arithmeticum. Deventer, 1811. Praefatio. II.

Hazájába 42 példányt küldött ajándékba, ebből Debrecenbe 7-et. A kemény fedőlap belső oldalára ragasztott papírlapra írta a latin ajánlást rendkívül gondos betűivel.

Csernák táblája nem egyedülálló. A matematika története előtte²¹ és utána²² is sok hasonló kezdeményezést és kísérletet tart számon. „Mehr als irgendwo scheint auf diesem Gebiet durch Wiederholung schon gethaner Arbeit Zeit und Kraft verschwendet worden zu sein.”²³ Csernák munkáját maga Gauss ismertette.²⁴ Ő jegyzi meg ott A. Felkel hasonló táblázatairól, hogy „was davon in Wien auf öffentliche Kosten beretis gedruckt war, wurde, weil sich keine Käufer fanden, im Türkenkriege zu Patronen verbraucht!” Gauss, Legendre, Delambre kora első matematikusai éppen úgy dicsérik²⁵ Csernák táblázatát: „un monument précieux élevé aux sciences”, „digne des éloges et de la reconnaissance de tous”,²⁶ „ouvrage utile à tous les calculateurs, que l’auteur, nonobstant son peu de fortune, a fait imprimer à ses frais, et qui, malgré son utilité, n’ aura jamais un débit proportionnel ni à son importance, ni au travail, qu’il suppose”,²⁷ mint félszázaddal később Crelle, aki szerint: „Man darf also ohne Bedenken die Chernacsche Tafel bloss fortsetzen.”²⁸ Az 'Encyclopädie' francia kiadása 1906-ban a Csernákén kívül csak négy más táblázatot említ.²⁹ F. Klein a megjelenés után kb. 100 évvel így ítél: „ein grosses, sehr verdienstvolles Tabellenwerk, das historisch um so mehr Beachtung verdient, als es in hohem Masse zuverlässig ist.” „Im Chernacschen Werke sind wohl überhaupt zum ersten Male alle zwischen den angeführten Grenzen liegenden Primzahlen angegeben.”³⁰

Csernák László kitűnő táblázatát kevesen ismerik, kevesen használják.³¹ Még a magyar matematikusok közt is alig akad, aki tudná, amit ezelőtt 120 évvel már megírtak, hogy „Édes Hazánkfia”, Csernák László Úré az a’ ditsesség: hogy ezen nagy, fáradságos és unalmas munkát a’ maga költségénn úgy végezte el; hogy sem a’ tsinosságra, sem a’ hibátlan kiadásra nézve többet kívánni sem lehet.”³²

Nagy munkája után nem sok pihenés várt reá. Már 1815 nyarán súlyos betegség támadta meg. Az orvosi műtét nem segített rajta: 1816. május 5-én meghalt. Új hazájában igen otthonosan érezte magát, bár nyelvét csak törte; annál folyékonyabban beszélt latinul. Befejezésül álljon itt életrajzának utolsó megható mondata: „Er pflegte jeden Morgen in seiner Muttersprache ein Morgengesang zu Ehren des Schöpfers zu singen, was er auch an seinem Todestage nicht versäumte.” Nem lehet kétség: Csernák László mindhalálig magyar maradt.

²¹ Csernák munkájának egy név nélküli ismertetése (Algemeene Konst – en Letter – Bode. 1817. II. 170–173.) 17-et említ föl.

²² L. E. Dickson: History of the theory of numbers. Vol. I. Chap. XIII. Factor tables, lists of primes. Washington, 1919. Csernákot többször említi pp. 350–351.

²³ P. Seelhoff: Geschichte der Factorentafeln. = Archiv d. Math. u. Phys. 70. 1884. 413.)

²⁴ Göttingische gelehrte Anzeigen. 1. 1812. 477–479. Másfél oldalon, név nélkül.

²⁵ Részletek és irodalom Dávid említett székfoglaló előadásában.

²⁶ Legendre ismertetéséből. Egy négy oldalas napilap, a Le Moniteur Universel 1812. április 14-i számában jelent meg fél hasábon.

²⁷ Ezekkel a szavakkal jellemezte Delambre titkár 1812. január 6-án az Institut Impérial ülésén. Esprit des Journaux. II. Bruxelles, 1812. p. 172.

²⁸ A. L. Crelle: Wie eine Tafel der untheilbaren Factoren der Zahlen bis zu beliebiger Höhe möglichst leicht und sicher aufzustellen sei. = Journal f. d. reine u. angew. Math., 51, 1856. p. 86.

²⁹ Encyclopédie des sciences mathématiques. Tom. I., vol. 3., fasc. 1., p. 53.

³⁰ F. Klein: Elementarmathematik von höherem Standpunkte aus. I. Berlin, 1924. p. 44.

³¹ A Magyar Nemzeti Múzeum példánya még legnagyobb részében felvágatlan. A Műegyetem könyvtárának nincs példánya.

³² Sárvári Pál: Csernák László számvető rostájáról. Tudományos gyűjtemény, 1817. VI. p. 158.